

Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty / Miguel Poiars Maduro (Author), Loïc Azoulay (Author), Miguel Poiars Maduro (Editor), Loïc Azoulay (Editor). – Hart Publishing: Oxford, Hart Publishing, 2010. – P. 361. **5.** *Sofinska I.* Citizenship as primary Legal Aspects of Self Identity (or just Self Labelling?) – in a book: Public Law and Social Human Rights / Edited by David A. Frenkel, Athens Institute for Education and Research, 2013. – P. 71–83. **6.** *Європейська конвенція про громадянство* / Офіційний вісник України. – 2010. – № 56. – № 41, 2006, ст. 2720. – Ст. 1917. **7.** *Про громадянство України.* Закон України № 2235-III від 18.01.2001 / ВВР України. – 2001. – № 13. – Ст. 65. **8.** *Shachar A. and Baubock R.* Should Citizenship be for Sale? / EUDO Citizenship Observatory: EUI Working Paper RSCAS 2014/01 // Badia Fiesolana, San Domenico di Fiesole (FI), 2014. – 46 p. **9.** *Reding V.* Citizenship must not be up for sale / Speech/14/18 on Plenary Session debate of the European Parliament on «EU citizenship for sale», Strasbourg, 15 January 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-18_en.htm. (P. 3-4). **10.** *European Parliament resolution of 16 January 2014 on EU citizenship for sale (2013/2995(RSP))* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2014-0038>.

УДК 340.15:341.174 (4): 339.922.1919/32

М. Ю. КАЦИН

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (1919–1932 рр.)

Розглядається процес становлення та еволюції політико-правових концепцій європейської міждержавної інтеграції у період з 1919–1932 рр. Приділяється особлива увага ролі Міжнародної економічної конференції 1927р. як важливого етапу на шляху до економічної інтеграції у Європі.

Ключові слова: економічна інтеграція; протекціонізм; картельні угоди

Кацин М.Е. *Политико-правовые концепции европейской экономической межгосударственной интеграции (1919–1932 гг.)*

Рассматривается процесс становления и эволюции политико-правовых концепций европейской межгосударственной интеграции в период с 1919–1932 гг. Уделяется особое внимание роли Международной экономической конференции 1927 г. как важному этапу на пути к экономической интеграции в Европе.

Ключовые слова: экономическая интеграция; протекционизм; картельные соглашения

Katsyn M.Y. *Political and Legal concepts of European Economic Interstate Integration (1919–1932)*

The article deals with the process of the formation and evolution of political and legal concepts of European interstate integration in the period between 1919–1932. Special attention has been given to the role of the International Economic Conference (1927) as an important step towards economic integration in Europe.

Key words: economic integration, protectionism, cartel agreements

---

© КАЦИН Михайло Юхимович – викладач кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія»

Починаючи з 50-х років ХХ ст., у всьому світі відбувається процес регіоналізації з одночасним утворенням різноманітних інтеграційних об'єднань, передусім економічного характеру. Найбільш успішним з точки зору глибини інтеграції та географічного охопту, виступає Європейський Союз. Слід зазначити, що європейська інтеграційна думка довгий час існувала у суто філософському вимірі і тільки після Першої Світової війни вона отримала своє економічне та політико-правове оформлення. Натомість, економічна та міжнародна криза 30-х років повернула європейські держави до політики протекціонізму та ізоляціонізму, зруйнувавши усі зачатки інтеграційного процесу. Незважаючи на це, аналіз міжвоєнних політико-правових концепцій європейської економічної інтеграції, на наш погляд є дуже своєчасним, оскільки він сприяє кращому розумінню природи та історії європейського інтеграційного процесу другої половини ХХ ст.

Як відомо, невдовзі після проголошення незалежності, Україна задекларувала курс на економічну та політичну інтеграцію до європейських структур. У цих умовах, значно посилюється науковий інтерес до дослідження історії розвитку європейської економічної інтеграції. У період з початку ХХІ ст., видано ряд монографій, які висвітлювали різні сторони європейського інтеграційного процесу. Серед них варто відзначити роботи Т.Н. Анашина, В.В. Копійки, О.Я. Трагнюк, Т.В. Комарова, Т.І. Шинкаренко, І.В. Яковюка. Ці роботи містять комплексний аналіз генезису та розвитку «європейської ідеї». Також, в них висвітлюється історія відновлення та процес інтеграції у Європі, починаючи з сорокових років ХХ ст. Натомість, на превеликий жаль, проблеми європейської економічної міждержавної інтеграції у період між двома світовими війнами не отримали достатньої уваги українських науковців. Частково це пов'язано з ускладненням доступом до наукових праць іноземних науковців, та з обмеженою можливістю проводити тривалу дослідницьку роботу в архівних установах європейських країн.

Слід зазначити, що серед європейських та американських вчених, які простежували процес становлення політико-правових концепцій європейської інтеграції у названий період, активно працювали Е. Брігс, Г. Гідеоніс, М. Гефернен, Т. Джадт, Д. Ірвін, П. Келвін, С. Олоф-Олсон, А. Орде, П. Тейман, Г. Тоніола, К. Штрикверд, П. Штирк.

Розглядаючи дану проблематику, слід зазначити, що з першої половини ХІХ ст. набрала обертів промислова революція, яка швидко охопила всі європейські держави. Як відомо, вона частково була пов'язана із активізацією запровадження наукових та технічних винаходів, які викликали якісні зміни у розвитку таких сфер промисловості, як: текстильна, металургійна, енергетична та транспортна. Бурхливий розквіт виробництва вимагав збільшення місткості внутрішніх ринків європейських держав, пошуку зовнішніх ринків збуту та підвищення конкурентоздатності продукції. На думку російського вченого Л.І. Глухарєва, в цих умовах, швидко стало зрозумілим, що, якщо окремі політично роздроблені європейські держави не усвідомлять важливість процесу швидкого формування власних, економічно інтегрованих держав, їх політична вага у порівнянні з іншими країнами буде стрімко зменшуватись¹. При цьому, економічна інтеграція розглядалася в контексті націоналізму, як необхідний фактор у процесі будівництва національних держав. На цьому фоні, за ініціативою Пруссії, відбулась поступова інтеграція німецьких земель, яка завершилась у 1871 р. створенням Германської Імперії. На думку І.В. Яковюка, вона являла собою національно-монархічну союзна державу². Разом з цим, було ухвалено Конституцію Германської Імперії, в

рамках якої створювалась «єдина митна та комерційна територія зі спільним кордоном для збору мита»³. На думку англійського професора М. Геффернена, створення Германської Імперії стало для сучасників «взірцем майбутнього Європейського Союзу»⁴. Слід зазначити, що це був складний період в історії буржуазного суспільства, коли об'єктивні економічні причини сприяли об'єднанню держав, які протягом багатьох століть залишалися розділеними, незважаючи на спільну культуру, традиції, мову та історичну пам'ять. Економічні успіхи імперії дали імпульс для подальшого розроблення подібних інтеграційних проєктів на загальноєвропейському рівні, зокрема французький економіст Г. Молінарі запропонував створити митний союз «Центральної Європи» у складі Франції, Бельгії, Голландії, Німеччини, Данії, Австрії та Швейцарії. Він підкреслював абсурдність створення дедалі ефективніших засобів транспорту та комунікацій у той час, коли держави паралізують вільний рух товарів, запроваджуючи тарифні бар'єри⁵.

Однак ані початок застосування США політики економічного протекціонізму, ані об'єктивна потреба в лібералізації торгівлі між європейськими країнами – не призвели до здійснення практичних кроків на шляху до економічної інтеграції.

Американський професор П. Штирк звертає увагу на те, що націоналізм як політична доктрина, яка пропагандувала економічну інтеграцію, починаючи з кінця XIX ст., викликала зворотній ефект. Так, на думку вченого, для більшості європейських держав вона несла загрозу територіальній цілісності та початку дезінтеграції⁶.

Незважаючи на скептичне ставлення європейських держав до економічної інтеграції, логіка розвитку промислового виробництва вимагала посилення трансграничної кооперації між підприємствами різних країн. Ця тенденція найбільше відчувалася у вугільній, залізничній та сталеливарній промисловості, діяльність яких супроводжувалася використанням великої кількості робітників-мігрантів, і потребувала значних капіталовкладень та інвестицій. Так, для поліпшення організації промисловості, упродовж 1890–1913 рр. була створена ціла низка європейських транснаціональних компаній, зокрема: Deutch-Luxemburg (1901), Acieris Reunies de Bunbach Eiche Dudelage (1911), Ougree-Marihaye (1905). Однак тенденція до транснаціоналізації європейських компаній охоплювала також і суміжні сфери, зокрема: виробництво електроенергії, машинобудування, транспортування, хімічну промисловість. Тобто, незважаючи на скепсис, що існував у політичних колах європейських держав щодо європейської інтеграції, у цей період головними активаторами цього процесу виступили транснаціональні компанії. Натомість, англійські вчені Е. Брігс і П. Клевін, визнаючи інтеграційну роль міжнародних трестів та картелів у цей період, підкреслювали, що вони самі встановлювали правила та умови, за якими європейські країни брали участь у цьому процесі⁷. Тому цілком можливо зробити висновок, що європейська економічна інтеграція розглядалась цими компаніями перш за все, як важливий засіб збільшення власного прибутку, і не розглядалася з позиції соціального та економічного прогресу європейських країн загалом.

Важким ударом для транснаціональних європейських компаній стала Перша світова війна, яка протиставила державний шовінізм міжнародному співробітництву та зруйнувала господарські зв'язки між багатьма підприємствами. Це сприяло поступовому банкрутству транснаціональних компаній, які довгий час вважалися «капітанами виробництва», та введенню державами дискримінаційного законодавства, що обмежувало вільне пересування робочої сили з інших євро-

пейських країн. Слід зазначити негативну роль, яку відіграв альянс європейських компаній з консервативними колами урядів європейських держав з метою попередити зростаючу силу соціалізму, здійснюючи матеріальну підтримку владних структур.

Американський професор К. Штрикверда, порівнюючи цей період з періодом розвитку економічної інтеграції та народження європейських співтовариств у 50-х роках ХХ ст. поставив наступне питання: «Якщо європейська економічна інтеграція є природним продуктом довгострокових трендів, створених промисловою революцією, чому пройшло так багато часу, поки вона виникла?», і там же дає відповідь – «Європейська економічна інтеграція тільки тоді має успіх, коли вона отримує широку підтримку з боку фермерів, промисловців, робітників, комерційних кіл та урядів. Незважаючи на теоретичні розрахунки, інтеграція не є невідворотною. У разі відсутності політичних коаліцій, спрямованих на справедливе розподілення вигод інтеграції та поліпшення її недоліків, інтеграція не може досягти успіху, незалежно від економічної логіки, яка стоїть за нею»⁸.

Тим часом після Першої світової війни виникла необхідність у примиренні ворогуючих сторін та відновленні між ними довіри, у тому числі і в галузі торгово-економічної кооперації. Найбільш прийнятною платформою для узгодження протилежних позицій виступила Ліга Націй. Зокрема, ст. 23 Статуту Ліги націй було за державами закріплено обов'язок ухвалити відповідні нормативно-правові акти для гарантування вільного сполучення та транзиту між державами та забезпечення рівноправного режиму (*equitable treatment*) для ведення комерційної діяльності всіма членами Ліги⁹.

Відповідно до Резолюції Асамблеї Ліги націй від 25 вересня 1924 р., система експортних та імпортних обмежень визнавалась серйозною перешкодою на шляху до розвитку світової торгівлі. Тому вважалось за доцільне розглянути можливість та своєчасність досягнення згоди між державами-членами Ліги щодо повного скасування усіх торгівельних обмежень і вироблення методів для досягнення цієї мети.

Цій же меті сприяла Міжнародна економічна конференція, яка розпочала свою роботу 2 травня 1927 р. У фінальній доповіді конференції була зазначена необхідність згорнути практику підняття тарифів і почати рух у протилежному напрямку за допомогою індивідуальних, двосторонніх та колективних дій, спрямованих на затвердження системи довгострокових комерційних угод, оснований на взаємному наданні режиму найбільшого сприяння в торгівлі¹⁰. Також слід відзначити, що з самого початку роботи Конференції був досягнутий консенсус стосовно спільного бачення майбутнього Європи, як об'єднаного континентального ринку, здатного конкурувати за розміром з ринком США, але поза цим, викристалізувалися дві позиції щодо методів досягнення цієї мети.

Так, частина учасників Конференції вважали, що першим етапом на цьому шляху повинна стати організація і державна підтримка промислових угод. На їхню думку, картелізовані галузі промисловості не будуть вимагати митного захисту та не будуть використовувати свій вплив на уряди з метою проведення політики економічного протекціонізму, більш того, вони стануть основою формування зони вільної торгівлі, або митного союзу. Слід зауважити, що в 1923 р. була сформована Скандинавська Федерація Імпортерів Вугілля, яка охопила датські, норвезькі та шведські компанії, що займалися імпортом вугілля, з метою домогтися більш сприятливих контрактів від виробників Великобританії, Германії та

Польщі, а в вересні 1926 р. між Францією, Бельгією, Люксембургом та Саарлендом був сформований міжнародний сталеварний картель, до якого згодом приєдналися Австрія, Чехословаччина та Угорщина.

Це була приватна угода між промисловцями, якими сторони встановили квоти на виробництво сталі та поділили експортні ринки. Так, Франції була гарантована частка у розмірі 3,5 % від ринку Німеччини та 2,74 % від ринку Люксембургу¹¹. Також встановлювалися фіксовані ціни на продукцію, що було компенсацією за необхідність сплачувати мита при перетині кордонів. Таким чином, всі платежі європейських виробників скеровувалися в єдиний фонд. Додаткові збори повинні були сплатити ті виробники, які перевищували встановлену квоту, натомість тим виробникам, які не вибирали свої квоти, виплачувалась компенсація. Ця угода була денонсована німецькими промисловцями 1929 р., та за два роки вона припинила свої існування в наслідок європейської економічної кризи.

Натомість, як зауважує американський професор Г. Гідеоніс, критики цієї точки зору вважали, що європейські компанії зацікавлені у збереженні національних тарифів, як засобу тиску на партнерів при укладанні картельної угоди¹². Більш того, картельна угода брала до уваги перш за все інтереси окремих учасників більше ніж інтереси промисловості загалом, тому спонукання до картелізації промисловості не буде сприяти зниженню тарифних перешкод.

У той же час інша група учасників конференції вважала, що треба першочергово здійснити «атаку» на тарифи шляхом укладання між європейськими державами комерційних угод, які б надавали сторонам цих угод режим найбільшого сприяння.

Дискусія, яка точилася навколо вибору оптимального шляху розвитку європейських міждержавних економічних відносин, не могла прийти до єдиної точки зору, оскільки політика протекціонізму в економіці була лише одним із проявів загальної політики ізоляціонізму. Дуже слушною, на нашу думку, видається позиція професора П. Стирка, який, погоджуючись з тим, що картелізація могла допомогти раціоналізувати виробництво та сприяти поступовим тарифним скороченням, вважав, що в умовах 20-30хх рр., цей крок був недостатнім для лібералізації торгівлі та економічної інтеграції, адже у пост воєнному світі держави опанували і інші протекціоністські механізми впливу на функціонування власного ринку, зокрема валютний контроль, квотна система, регламенти щодо здоров'я¹³.

Однак не менш важливим етапом на шляху лібералізації світової та європейської торгівлі зокрема, стало ухвалення державами-членами Ліги націй 8 листопада 1927 р. у Парижі Конвенції «Про скасування імпорتنих та експортних заборон та обмежень», яка у ст.2 зобов'язала держави-члени у шестимісячний термін прийняти всі доцільні заходи з метою скасування всіх імпорتنих та експортних заборон та обмежень та утримуватись від запровадження нових у майбутньому¹⁴. Конвенція передбачала перелік виключних умов, за яких держави могли вводити обмеження на міжнародні торговельні операції, зокрема у випадку загрози суспільній безпеці (ст. 4), але вони не повинні були носити вибірковий характер по відношенню до різних держав (ст. 5). Хоча, цей документ мав знаковий характер, але він не зміг принести значних успіхів, оскільки фінансова та економічна кризи в США змусили учасників відкласти всі плани стосовно лібералізації торгівлі.

Протекціонізм європейських держав посилювався на тлі прийняття Конгресом США у 1930 р. Тарифного акту «Смута-Хоулі»¹⁵, який підняв імпорتنі мита на шість відсотків, що вдарило по європейським постачальникам та викликало зус-

трічну реакцію з боку європейських держав. На думку американського вченого Д. Ірвіна, сплеск протекціоністської політики з боку європейських держав став не стільки реакцією на підняття тарифних ставок з боку США, скільки реакцією на рецесію, яка розгорнулася на фоні фінансової кризи та небажання європейських держав девальвувати свої власні валюти по відношенню до «золотого стандарту», що потребувало від них зведення тарифних стін з метою зменшення імпорту та збереження існуючого валютного запасу¹⁶.

Варто відзначити, що у цей період Великобританія та Франція спрямовують зовнішню торгівельну політику на власні колонії, з якими укладають відповідні преференційні торгівельні угоди. Натомість, протягом 1929–1931 рр., урядами Австрії та Німеччини у повній таємниці велись перемовини щодо створення «митного союзу» або «митного та економічного альянсу». Так, 18 та 19 березня 1931 р. на закритих засіданнях урядів цих держав було схвалено проект Митного Союзу, який передбачав запровадження спільної митної та економічної політики, створення єдиного митного законодавства, узгодження податкових та акцизних зборів. Слід звернути увагу на те, що до тексту угоди було додано положення, яким передбачалась можливість приєднання інших європейських країн до Митного Союзу, що, на думку професора Орде, повинно було свідчити про бажання представити цю ініціативу радше як вклад до становлення європейської єдності, аніж спробу Німеччини відновити свою гегемонію у Центральній Європі¹⁷. Незважаючи на усі запевнення, перспектива створення митного союзу між Австрією та Німеччиною була сприйнята Чехословаччиною та Францією, як спроба Німеччини повернутися до політики експансіонізму, і була швидко заблокована Францією, завдяки здійсненню нею фінансового тиску на Австрію.

Слід окремо відмітити, що в 1930 р. у м. Осло, між Данією, Норвегією, Швецією, Бельгією, Люксембургом, Нідерландами була укладена «Конвенція Економічного Зближення», яка була спрямована на усунення перешкод у зовнішній торгівлі між цими країнами. Варто зазначити, що цей торгівельний блок представляв найменш протекціоністські держави, але, на думку, шведського професора С. Олссона, ця Конвенція була радше декларацією про наміри та солідарності, ніж справжній акт, спрямований на реалізацію конкретної інтеграційної ініціативи¹⁸.

Отже, що політико-правові концепції європейської економічної інтеграції, що сформувалися у міжвоєнний період, не набули значної підтримки в елітних колах та у населення, натомість політика економічного протекціонізму та ізоляціонізму швидко стали підґрунтям для багатьох тогочасних урядів, що підтвердилось у процесі формування ними національних зовнішньоекономічних стратегій розвитку.

1. Глухарев Л.И. Европейские Сообщества: в поисках новой стратегии / Глухарев Л.И. – М.: Международные отношения, 1990. – 21с. 2. Яковюк В.І. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: монографія / І.В. Яковюк, Т.Н. Анакіна, О.Я. Трагнюк, Т.В. Комарова; за ред. І.В. Яковюка. – К.: Ред. журн. «Право України», 2012. – 63 с. 3. Конституція Германской Империи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/8696>. 4. Гефернен М. Значення Європи / [пер. з англ.] / Гефернен М. – К.: Дух і Літера, 2011. – 61 с.; 5. Там же. 6. Stirk P. A history of European integration since 1914 / Stirk P. – NY: Continuum International Publishing Group Ltd., 2011. – 14 p. 7. Бриггс Э. Европа нового и новейшего времени. С 1789 и до наших дней / [пер. с англ.] / Э. Бриггс, П. Кэлвин. – М.: Весь мир, 2006. – 176 с. 8. Strikwerda

C. The troubled origins of European economic integration: international iron and steel and labor migration in the era of World War I / C. Strikwerda // The American Historical Review. – 1993. – Vol. 98. – № 4. – 1129 p. **9.** *Covenant of the League of Nations*. – 1919. – Access point [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://avalon.law.yale.edu/> **10.** *Clavin P. Securing the world economy. The reinvention of the League of Nations 1920–1946* / Clavin P. – Oxf. : Oxford University Press, 2013. – 42 p. **11.** *Stirk P.* Цит. праця. **12.** *Gideonse H. Economic foundations of pan-europeanism* / H. Gideonse // *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. – 1930. – Vol. 149. – № 1. – 1151 p. **13.** *Stirk P.* Цит. праця. **14.** *Convention for the abolition of import and export prohibitions and restrictions* // *The American Journal of International Law*. – 1931. – Vol. 25. – № 3. – 122 p. **15.** *Tariff Act*. – 1930. – Access point [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/> **16.** *Irwin D. Trade policy disaster. Lessons from the 1930 s.* / Irwin D. – Mst: MIT Press, 2012. – 17 p. **17.** *Orde A. The origins of the German-Austrian Customs Union affairs of 1931* / A. Orde // *Central European History Review*. – 1980. – Vol. 13. – № 1. – 48 p. **18.** *Olsson Sv. Nordic trade policy in the 1930s* / Sv. Olsson // *The Nordic countries and the commercial de-globalisation of the interwar period: paper presented at the XIV International Economic History Congress: (Helsinki 21–25 August 2006)*. – 6 p. – Access Point [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.fi/iehc2006/>

УДК 327.341.24

І. Я. КАСПРУК-ВАРИВОДА

ВІДНОСИНИ ДЕРЖАВ ВЕЙМАРСЬКОГО ТРИКУТНИКА ТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СХІД

Досліджуються особливості розвитку політичних відносин між країнами-учасниками Веймарського трикутника та Україною в контексті політики розширення Європейського Союзу на Схід. Розглядаються основні переешкоди, які стримували розвиток політичних відносин.

Ключові слова: Веймарський трикутник, європейська політика, європейська інтеграція.

Каспрук-Варивода І.Я. Отношения государств Веймерского треугольника и Украины в контексте расширения Европейского Союза на восток

Исследуются особенности развития политических отношений между странами-членами Веймарского треугольника и Украиной в контексте политики расширения Европейского Союза на Восток. Рассматриваются основные препятствия, которые сдерживали развитие политических отношений.

Ключевые слова: Веймарский треугольник, европейская политика, европейская интеграция.

Kaspruk-Varyvoda I.Y. The relations between Weimar Triangle countries and Ukraine in the context of the European enlargement

This article is devoted to the features of the development of the political relations between the member states of the Weimar Triangle and Ukraine in condition of EU enlargement to the East. Author addresses also key obstacles that hindered the development of political

---

© КАСПРУК-ВАРИВОДА Ірина Ярославівна – аспірант кафедри міжнародних відносин Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника